

Waarheids- en Verzoeningscommissie: een historische gelegenheid voor België om de schade berokkend door haar koloniaal verleden te bespreken

Juni 2020

EEN MONDIALE ACHTERGROND DIE STATEN ERTOE AANZET ACTIE TE ONDERNEMEN TEN AANZIEN VAN HUN KOLONIAAL VERLEDEN

De geschiedenis is in België opmerkelijk versneld in de maand juni 2020. De dood van George Floyd in de Verenigde Staten de maand ervoor leidde tot een wereldwijde beweging tegen rassenonrechtvaardigheid. In Europa streeft de beweging naar een continuïteit tussen de schade die voortvloeit uit het koloniale verleden, de hedendaagse schade die de Afro-afstammelingen lijden en de onrechtvaardigheden die nog steeds voortbestaan in de relatie tussen de voormalige machten en de postkoloniale samenlevingen¹.

De debatten richtten zich in de eerste plaats op de publieke vertegenwoordiging van historische figuren die bijgedragen hebben tot het plegen van misdaden tijdens het kolonisatieproces, in het bijzonder Leopold

Het is in deze context dat de partij Ecolo-Groen op 10 juni 2020 een nieuwe versie van het [voorstel van resolutie](#) over "het uitvoeren van een onderzoek om de feiten vast te stellen en de betrokkenheid te erkennen van de diverse Belgische instellingen in de kolonisatie van Congo, Rwanda en Burundi" indiende in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Het vooropgestelde doel is de erkenning door België van zijn verantwoordelijkheid voor de gepleegde misdaden als een koloniale mogendheid, door het initiëren van een onderzoeksproces naar de structurele fenomenen van het kolonialisme: geweld, racisme, maar ook economische aspecten, missionering, de plaats van het moderniseringsdenken, de herinnering en de voorstelling ervan². Deze resolutie werd in overweging genomen door de Kamer en bracht de voorzitter, Patrick Dewael, ertoe om de oprichting van een « [parlementaire waarheids- en verzoeningscommissie](#) » voor te stellen, die op het eerste zicht een andere vorm zal aannemen dan door de Ecolo-

¹ Voor België werd deze link benadrukt in de "[Statement to the media of the United Nations Working Group of Experts on People of African Descent on the conclusions of its official visit to Belgium from 4 to 11 February 2019](#)" paras. 46-7.

² DOC 55 1334/001 p. 4. De resolutie neemt de vorige versies, die aanvankelijk begonnen zijn met het postulaat van het plegen van een reeks misdaden tegen de menselijkheid, weer op in Arnaud Lismont-Mertes, "Les fantômes de Léopold II", Ensemble, N°93 (2017) pp. 70-3.

Groene partij is voorgesteld. De Kamercommissie Buitenlandse Betrekkingen heeft zich sindsdien met deze kwestie beziggehouden en zal naar verwachting op haar vergadering van 8 juli 2020 een nota over de eventuele oprichting van een "[commissie over de Onafhankelijke Staat Congo en het Belgisch koloniaal verleden \(Congo, Rwanda, Burundi\)](#)" bespreken en aan de Conferentie van voorzitters voorleggen om deze op de agenda van de huidige parlementaire zitting te plaatsen.

Op 30 juni 2020, ter gelegenheid van de 60ste verjaardag van de onafhankelijkheid van de DRC, heeft de Koning der Belgen in een brief aan Félix Tshisekedi zijn "spijt" betuigd voor de "gewelddaden en wrede daden" die zijn begaan "tijdens de periode van de onafhankelijke staat Congo", alsook voor het "lijden en de vernedering" van het Congolese volk tijdens de "koloniale periode". Deze door [talrijke stemmen](#) als "ontoereikend" beschouwde spijtbetuigingen blijven ongekend en kunnen de weg vrijmaken voor een echt proces van rechtvaardigheid en verzoening.

Het is in dit kader dat de term "verontschuldiging" zijn plaats kon innemen, om te erkennen dat het koloniale proces zelf, en niet alleen het misbruik tijdens die periode, een misdadig was. Naast woorden is er vandaag de dag behoefte aan bredere acties om de historische schade en hun huidige manifestaties zowel binnen de Belgische samenleving als tussen die samenleving en de samenlevingen van haar voormalige koloniën in Burundi, Rwanda en de Democratische Republiek Congo te herstellen.

VOORWAARDEN VOOR EEN EFFECTIEF WAARHEIDS- EN VERZOENINGSPROCES

Om een dergelijk doel te bereiken moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan, anders zou dit proces zinloos kunnen blijven en zelfs een zoveelste vernedering kunnen betekenen voor degenen die erom vragen.

Het beheer van historische onrechtvaardigheden is inderdaad een uiterst gevoelig proces dat, indien het slecht wordt uitgevoerd, kan leiden tot secundaire traumatisering en zelfs tot een verergering van de frustratie bij de slachtoffers. Deze voorwaarden hebben zowel betrekking op de instelling die het proces zal uitvoeren als op haar mandaat en dus op de doelstellingen van het proces.

Een representatieve samenstelling verzekeren op grond van een participatief proces

Het is niet verwonderlijk dat de kern van de debatten rond de "kamercommissie" zich tot nu toe concentreerde op de samenstelling ervan. De besprekingen vinden plaats in een relatief gesloten politieke kring en worden grotendeels beïnvloed door het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, dat door de Commissie Externe Betrekkingen van het de Kamer is benaderd. Het KMMK, instrument van kolonisatie³, is dus potentieel rechter en partij in een proces dat in een perspectief van onafhankelijkheid, onpartijdigheid en neutraliteit gevoerd moet worden.

Om een echte verzoenende rol te kunnen spelen, moet een dergelijk proces participatief zijn en moeten de vertegenwoordigers van de betrokken maatschappelijke organisaties, activisten en academische deskundigen, die door hun herhaalde verzoeken het debat op gang hebben gebracht en dus een garantie zijn voor de legitimiteit ervan, ten volle bij het

³ Verklaring van de werkgroep van deskundigen van de Verenigde Naties (zie nr. 1), punt 15.

proces betrokken worden. In dit opzicht zou de mogelijke deelname van personaliteiten waarvan de standpunten verdeeldheid zaaien het mechanisme al vóór zijn oprichting in diskrediet kunnen brengen. De doelstellingen van de verzoening kunnen op geen enkele manier worden bereikt door de historische waarheid te negeren of te verminderen om een conservatief deel van de samenleving tevreden te stellen.

Bovendien moet de samenstelling een weerspiegeling zijn van de verschillende beschouwingen die door het mechanisme aangekaart moeten worden, zowel in termen van geografie als van deskundigheid. Wat het eerste criterium betreft, vermelden de eerste verslagen voornamelijk Belgische en Congolese leden, terwijl het officiële mandaat geacht wordt alle voormalige Belgische koloniën te bestrijken. Wat het tweede criterium betreft, weerspiegelt de ontwerpsamenstelling van de commissie, zoals voorgesteld door het KMMA, een hoofdzakelijk historisch perspectief; de uitsluiting van andere sociale wetenschappen⁴ vergroot de kans dat de draagwijdte van de werkzaamheden, met name de mogelijkheden om op de lange termijn tot schadevergoedingen te leiden, wordt afgezwakt.

Een mandaat in overeenstemming is met de doelstellingen van waarheid en verzoening

Het debat over de samenstelling van de Commissie hangt nauw samen met het debat over haar mandaat. Het lijkt erop dat de politieke klasse de mogelijkheid heeft uitgesloten om de feiten juridisch te kwalificeren of zelfs aanbevelingen te doen over herstelkwesties. De [conclusies van de vergadering van 30 juni 2020](#) van de Conferentie van voorzitters lijken te neigen naar een zuiver historische en

gedenkwaardige aanpak, in tegenstelling tot de oprichting van "(een) waarheidscommissie in de Zuid-Afrikaanse zin van het woord", aldus de betrokken partijen. Hoewel het absoluut noodzakelijk is om het eens te worden over een gemeenschappelijke geschiedenis en manieren om deze te vrijwaren, lijkt het beperken van het mandaat tot symbolische kwesties restrictief gezien de omvang van de wonden die moeten worden geheeld om te kunnen spreken van echte verzoening⁵.

Bij gebrek aan een ander mechanisme om haar werk aan te vullen, wordt de naam "Waarheids- en Verzoeningscommissie" ongeschikt voor een historische onderzoekscommissie. De woordenschat van waarheid en verzoening is inderdaad specifiek voor overgangsjustitie, waarvan de implicaties veel ingrijpender zijn. Er bestaat zeker geen enkel model dat op een dergelijk proces van toepassing is en de oprichting van een specifieke instelling is daar slechts een uitvloeisel van. De samenstelling en de mandaten van dergelijke commissies verschillen van land tot land. Er zij echter op gewezen dat de meest recente ervaringen, die de meest overtuigende resultaten hebben opgeleverd, de mogelijkheid inhielden om de gepleegde misdrijven direct of indirect te kwalificeren door de dossiers over te dragen aan de gerechtelijke instanties. Zo heeft de Canadese Waarheids- en Verzoeningscommissie de systematische onderdrukking van de inheemse bevolking van het land sinds de 19e eeuw beschreven als "culturele genocide". Het zou daarom wenselijk zijn dat het door België geïnitieerde proces deel uitmaakt van een kader van overgangsjustitie en de beginselen ervan respecteert.

---

⁴ Over de principes met betrekking tot de oprichting van een Waarheids- en Verzoeningscommissie, zie o.a. ICTJ, [Truth Seeking Elements of Creating an Effective Truth Commission](#) (2013).

⁵ De resolutie van de Ecolo-Groense partij vermeldt: "de oprichting van een internationaal en multidisciplinair onderzoeksteam met een brede

opdracht en samengesteld uit historici, criminologen, antropologen, juristen, sociologen en economen uit België, Centraal-Afrika en de internationale academische gemeenschap". Zie DOC 55 1334/001 op 5.

BELGIE VOOR HAAR VERANTWOORDELIJKHEDEN: EEN SCHARNIERMOMENT IN HAAR GESCHIEDENIS

België heeft een unieke kans om niet alleen een goede basis te leggen voor haar betrekkingen met een heel deel van haar bevolking en de samenlevingen van Burundi, Rwanda en de Democratische Republiek Congo, maar ook om een voorbeeld te stellen op wereldschaal. Koloniale ervaringen worden algemeen, met name door de Verenigde Naties, erkend als situaties van geweld, die op asymmetrische wijze worden uitgeoefend door externe machten over gebieden en samenlevingen die worden omgevormd tot objecten van verovering. Er zijn echter maar weinig voordien koloniserende landen die deze geschiedenis op een holistische en inclusieve manier hebben aangepakt⁶ en dat terwijl ze ondertussen de overgangsjustitieprocessen in andere landen van het globale Zuiden, met name in hun voormalige koloniën, hebben ondersteund of zelfs vergemakkelijkt.

Tijdens haar voorzitterschap van de Veiligheidsraad in de eerste helft van 2020

heeft België overgangsjustitie tot een van de [prioriteiten](#) op haar agenda gemaakt. Een van de eerste stappen in de dekolonisatie van de Geschiedenis zou via de harmonisatie van de agenda's van het buitenlands en binnenlands beleid rond overgangsjustitie kunnen gezet worden.

De urgentie om het onderwerp te openen mag echter niet worden verward met de haast om diepe wonden oppervlakkig te sluiten. Het idee dat schadeclaims tot de geschiedenis behoren moet worden bestreden en het verband met de continuïteit van de schade is een belangrijke inzet. Het huidige proces moet zorgvuldig worden doordacht om ervoor te zorgen dat de nog vast te stellen doelstellingen kunnen worden bereikt. Dit betekent dat een kortere weg tussen een parlementaire commissie en een waarheids- en verzoeningscommissie moet worden vermeden, aangezien de laatste noodzakelijkerwijs een andere samenstelling, een ander mandaat en andere werkmethode zal hebben dan de eerste, die zich zou moeten beperken tot het bereiken van een akkoord, met alle bovengenoemde belanghebbenden, over de vaststelling van een agenda.

ASF ONDERSTEUNT RECHTSTOEGANG

Deze policy brief werd opgesteld met bijdragen van Gilles Durdu, Elisa Novic, Romain Ravet, Liliane Umubyeyi en Chantal Van Cutsem, met waardevolle commentaar van Véronique Clette-Gabuka.

Advocaten Zonder Grenzen is een internationale NGO die gespecialiseerd is in de verdediging van de mensenrechten en de bevordering van rechtstoegang. Verantwoordelijke uitgever: Chantal Van Cutsem
Jachtlaan 140, 1040 Brussel, België

---

⁶ De formalisering van de eisen tot herstel van historisch onrecht is over de hele wereld toegenomen, zoals blijkt uit de eisen van Namibië voor een verontschuldiging en herstelbetalingen voor de slachting van Hereros door Duitsland in het begin van de 20e eeuw en het [rapport](#)

[van de Canadese Waarheids- en Verzoeningscommissie.](#)